

Oponentský posudek bakalářské práce Stanislavy Matuškové
Kalk v českém znakovém jazyce

Téma, které S. Matušková pro svou bakalářskou práci zvolila, není nijak snadné – cílem práce je postihnout kalky v českém znakovém jazyce. Je samozřejmě třeba ocenit, že si diplomantka takto obtížné téma vybrala a neuchýlila se k tématu podstatně schůdnějšímu. Práce je první prací tohoto druhu u nás a tak není divu, že kol. Matušková vycházela jednak z odborné literatury o jiných znakových jazycích, jednak z odborné literatury o kalcích v češtině, popř. i v jiných jazycích mluvených.

Odborná literatura v práci užitá je početná a dobře poukazuje k tomu, jak je problematika kalku složitá - práce s literaturou ale je (a bohužel ne zřídka) dost nedbalá. Stranou nechávám „formu“ seznamu literatury (a četné překlepy, neúplné nebo nestandardní bibliografické údaje, zvláštní paginace apod.) – závažnější jsou věci jiné. Jen namátkou: některé práce, na něž se odkazuje v textu, nejsou do seznamu literatury zařazeny - např. Liddell (s. 8), Czonka (s. 13), Lyons (s. 14), k Čermákově práci se v textu odkazuje datem 1993, v seznamu literatury rokem 1997; v textu i v seznamu literatury se k některým autorům odkazuje křestními jmény (Ulrike Zeshan jako Ulrike, s. 26, 50, Trevor Johnston jako Trevor s. 31, 50), dva autoři (Johnston a Schembri) jsou prezentováni (na s. 26) jako autoři tři (Trevor, Johnston, Schembri). Podobné formální problémy (zvl. překlepy nebo nedokončená slova) se objevují i v textu práce jako celku – a je škoda, že nebyly odstraněny (stejně jako třeba výraz na s. 24, který do textu práce očividně nepatří a je zřejmě adresován autorce, totiž *tady ty stránky odhadni*). Odstranění těchto nedostatků by nebylo nijak namáhavé a pečlivější poslední revize by kvalitu práce určitě posunula o stupeň výš.

Pokud jde o obsahovou stránku bakalářské práce, ne úplně všemu rozumím a prosím diplomantku, aby své názory vyložila při obhajobě. Zaměřím se jen na některé vybrané okruhy problémů, podle mého názoru nejpodstatnější (další zmíním jen na okraj a nebo je nechám stranou).

1. První okruh problémů souvisí s vymezením kalku (a zprostředkovaně tedy také se zaměřením autorčina výzkumu). V přehledu literatury se uvádí roztřídění kalků (např. na gramatické, sémantické, frazeologické); když ale autorka uvádí (na s. 28) *přesný náhled na problematiku kalku* (a čekali bychom tedy nějaké shrnutí předchozích různých názorů, popř. jejich „zprecizování“), na prvním místě zmiňuje definici kalku frazeologického – tento typ kalku pak ovšem do výzkumu zahrnut není (k tomu srov. i definici kalku na s. 32: *Kalky jsou doslovné překlady z jednoho jazyka do druhého, při kterýchž se překládá slovtvorná struktura slova*).

Za (možná) „scestnou“ autorka považuje (viz s. 30) definici kalku u Faltínové a Tetauerové (srov. i s. 31) a zdůrazňuje, že *kalk se týká překladů doslovných*. Přesto ale do svého výzkumu zahrnuje i takové výrazy, které „doslovnými překlady“ nejsou, totiž výrazy „motivované“ podobou slov většinového jazyka (jako v BSL Preston jako PRIEST, nebo v ČZJ Cheb jako CHLÉB), konkrétně dokonce i ty výrazy, které uvádí Tetauerová. Sama diplomantka tedy pouze s kalky jako „doslovnými překlady“ nepracuje, přestože je tak definuje? A definujeme-li kalky jako *doslovné překlady z jednoho jazyka do druhého, při kterýchž se překládá slovtvorná struktura slova* (s. 32), lze do dotazníku zařadit znaky JIHLAVA, KOŠICE apod. – a nebo např. ekvivalent českého *přezdívka* (jako PŘES + DÍVKA): i tady se překládá „slovtvorná struktura slova“? Podobně např. u skupiny tzv. polokalků – např. *pampeliška*. A vymežíme-li kalky tak, jak uvedeno výše, můžeme do skupiny kalků zahrnout všechno to, co je uvedeno při rozdělení kalků do skupin na s. 39?

Prosila bych tedy o jasné vyjádření, co autorka za kalk považuje, kde (na jaké straně práce) svou definici kalku v práci uvádí - a zda a jak odpovídá tomuto vymezení kalku materiál, který shromáždila a který hodnotí.

K tomu bych prosila ještě o vysvětlení toho, jak jsou v práci kalky „označovány“. Základní dělení je snad zřejmě (s. 35) *smysluplný* kalk a *nesmyslný* kalk, ne úplně jasné je však to, co všechno je za nesmyslný kalk (znak) považováno (viz níže). Vedle základního dělení jsou ale užívány ještě výrazy *humorný kalk* (s. 36), *nepřesný kalk* (s. 39), u hodnocení materiálu také *nesmyslný znak*, *zavádějící znak* (s. 39), *mylný znak* (s. 41) a na s. 48 ještě „*podivný*“ kalk. Mohla by autorka při obhajobě vysvětlit, co jednotlivé výrazy znamenají, v čem se takto různě označované znaky/ kalky liší a uvést příklady? Je v její práci výraz „kalk“ zaměnitelný s výrazem „znak“? A je si autorka jista, že její hodnocení vždy odpovídá? Na základě čeho hodnotí např. PODHOUBÍ jako nesmyslný znak? A v čem je např. význam znaku PULNOC (PUL + NOC) jiný než význam českého slova *půlnoc*?

2. Druhý okruh problémů souvisí s vymezením pojmu/termínu odvozování (jen na okraj zde uvedu poznámku, že afix nerovná se kořen slova, jak by mohlo vyplývat z tabulky na s. 9). Při přehledu slovotvorných postupů českého znakového jazyka vychází autorka – pokud jde o českou odbornou literaturu - z Řehákové (a z jejího výkladu o „znakové řeči“ silně závislého na češtině), která soudí, že odvozování ve „znakové řeči“ „normálně“ existuje. Za odvozování v českém znakovém jazyce je jistě možné považovat činitelský/konatelický afix „osoby“, snad i afix „místa“ (viz práce s. 11), možná – s doprovodným výkladem o simultánní organizaci znakových jazyků - i nemanuální „afixy“, např. pro výrazy zdobné a zvětšovací. Nerozumím ale tomu, jak (od čeho a jakými formanty) je v českém znakovém jazyce (o němž autorka píše) odvozeno např. *Aneta* (jako A+NE+TA) nebo *Blansko*, *Eliška*, *Jihlava*, *Košice*, *Kafková* atd. atd. (srov. klasifikační tabulku na s. 36, 37). Využití termínu odvozování pro všechny tyto a další podobné případy typu vede k tomu, že – a to je zcela v rozporu se všemi (mně známými) poznatky o znakových jazycích – odvozování se ukazuje jako nejčtenější slovotvorný postup českého znakového jazyka (podle tabulky na s. 38 vzniklo odvozováním 55,9 % sledovaných výrazů, skládáním, které je obecně považováno za slovotvorný postup pro znakové jazyky typický, jen 29,4% výrazů).

3. Do třetího oddílu posudku zahrnu otázky spíše jednotlivé. (A) Zajímalo by mě, jak autorka vybírala výrazy, které zařadila do svého dotazníku. Proč do něj např. nezařadila výrazy, které sama označuje (v přehledu „slovníků“ od s. 33) jako kalky – např. *opočlověk*, *letopočet*, *pračlověk*, *pravěk*, *bezvědomí* a další? (B) Zajímalo by mě také složení vzorku pěti respondentů. Jsou /nejsou rodilými uživateli českého znakového jazyka? Preferují /nepreferují český znakový jazyk jako svůj primární komunikační prostředek? Takové informace o respondentech by měly být v práci „povinně“ uvedeny. Proč uvedeny nejsou? Může/nemůže skutečnost, že respondent je/není rodilý uživatel českého znakového jazyka, výzkum ovlivnit? V jakém ohledu? (C) Mohla by autorka ujasnit, jak se v inicializovaných znacích *připojuje* k počátečnímu písmenu psané podoby slova *znak* – a ilustrovat – protože této formulaci nerozumím - toto „připojení“ na konkrétním příkladu? (D) Jak rozumět rozporným vyjádřením, že (na s. 7) *kalky ... tvoří velkou část názvosloví všech kulturních jazyků* a (na s. 18) *že kalkování se na vytváření nových pojmenování podílí nepatrnou součástíí*? (E) K hodnocení vybraných výrazů (na s. 39 an.) jen jedinou otázku, i když – protože jde o problematiku zajímavou – se jich nabízí bezpočet. Není přece jen rozdíl mezi znaky SYNTETICKÝ (SYN + TETA) a např. TEPLOMĚR (TEPLO + MĚŘIT) nebo SVĚTADÍL (SVĚT + DÍL)? Autorka k nim - zdá se – zaujímá postoj (viz s. 41) v podstatě shodný: teploměr se ukáže *mylnými znaky* *TEPLO* a *MĚŘIT*, SVĚTADÍL se ukáže *mylně znaky* *SVĚT* + *DÍL*, u znaku SYNTETICKÝ pak srov. komentář: *kombinují se nevhodné znaky* *SYN* + *TETA* (na s. 37 se všechny označují jako doslovný překlad, *teploměr* a *světadíl* tvořené skládáním, *syntetický* odvozováním). (F) Na přiloženém CD je uveden český výraz *dvoudoma*

(a jeho ekvivalent v českém znakovém jazyce). V psané podobě práce tento výraz zahrnut není a ani významu českého výrazu nerozumím.

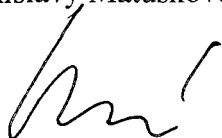
Je možné, že některé výše zmíněné nejasnosti, popř. problémy jsou dané skutečností, že autorka není rodilou uživatelkou češtiny - a věřím, že všechno, oč jde, srozumitelně a jasně při obhajobě vysvětlí v českém znakovém jazyce. Na to, že pro kol. Matuškovou je čeština jazykem do značné míry „cizím“, odkazují v práci i stylizační problémy; někdy vedou k neprůhlednosti vyjádření (např. s. 13 v souvislosti s indexikálními znaky českého znakového jazyka *Nic nového u těchto znaků nevzniká, čili nevidím důvod, aby zaujímaly místo ve způsobu tvoření nových znaků*), jindy porozumění nebrání a byly by podle mého názoru snadno odstranitelné při pečlivějším posledním čtení textu (na s. 27 *by měla přispět k ucelenému a pokud možno sjednocenému náhledu na problematiku kalku jak v jazycích mluvených.*)

Závěr: Diplomantka si zvolila náročné, užitečné a také velmi zajímavé téma – a její práce je vlastně prvním souhrnnějším zpracováním tohoto tématu u nás. Užitečné (a zajímavé) je také to, že do práce autorka promítá své zkušenosti člověka, který do českého znakového jazyka vstupoval ne jako jeho rodilý uživatel (a jehož postoje k českému znakovému jazyku jako celku i ke kalkům v něm užívaným se v čase proměňovaly). Autorka se seznámila s potřebnou odbornou literaturou, poznatky v ní obsažené v práci reprodukovala; v praktické části bakalářské práce pak popsala (s přispěním pěti informantů) vybrané výrazy českého znakového jazyka, které považuje za kalky. Bakalářská práce S. Matuškové je prací, která (a to bych ocenila) klade otázky, provokuje diskusi – už tím, že otvírá problematiku – ještě jednou zdůrazňuji - velice zajímavou a u nás dosud důkladně nezpracovanou. Na příkladech v práci shromážděných bude jistě možné v budoucnosti stavět.

Bakalářskou práci Stanislavy Matuškové *Kalk v českém znakovém jazyce* doporučuji k obhajobě.

28.9. 2008

Alena Macurová

Návrh hodnocení: dobře – velmi dobře (podle obhajoby)